

Viktor Konjar

DERSU UZALA

DERSU UZALA | 1975

Scenarij Akira Kurosawa, Jurij Nagibin | Režija Akira Kurosawa
Fotografija Asakazu Nakai, Jurij Gantman, Fjodor Dobronravov
Glasba Isaak Švarc | Vloge Jurij Solomin, Maksim Munzuk
Proizvodnja Mosfilm/Toho, ZSSR/Japonska, 1975
Nagrade zlata medalja za najboljši film na 9. mednarodnem
filmskem festivalu v Moskvi 1975, oskar za najboljši tuji film 1976

S katerekoli strani se mu približamo ... svet, ki ga je Kurosawa podoživel in realiziral v liku svojega Dersuja Uzale, se nam razkriva kot brezmejna apoteoza miru, avtentične človečnosti in popolnega zlitja s naravo. To je svet, ki ga ni več, in obenem svet, po katerem hrepenimo. Dalo bi se reči tudi: to je labodji spev enega najpomembnejših in najbolj konsekvntnih avtorjev v dosednji zgodovini sedme umetnosti. Z gledišča svoje življenjske zrelosti se z zbranim vedenjem o vsem, kar konstituira naše bivanje, ozira k spominom in izlušči iz njih eno samo, izčiščeno, do skrajnosti preprosto, vsa spoznanja obsegajočo prisposodbo. Z Dersujem Uzalo nam skuša dopovedati: vrednote in veličina človeškega doživljanja so v zlitju z elementarnostjo narode, tiste, ki človeka obdaja, in tiste, ki je globoko v njem, v njegovem bistvu; svet civilizacije pomeni izničenje človekove avtentičnosti, celo njegove možnosti, da bi živel skladen s samim seboj.

V osrčju režiserjevega ravnanja je absolutna zbranost, ki z brezmejnimi notranjimi in zunanjimi mirom obvladuje ne le miselni in čustveni tok pripovedi, pač pa življenjsko spoznanje v celoti.

Prisposodbo za svojo izpoved je Kurosawa našel v potopisnem tekstu pisatelja Aleksejeva, čigar literarno besedilo zajema domala vse vnanje momente filmske pripovedi, kakršna se nam razkriva z Dersujem Uzalo; pa vendar je presaditvi besedila v filmski izraz botrovala višja stopnja izpovedne zavesti, oplemenitenja z veličino spoznanja o tragičnem medsebojnem izključevanju dveh svetov: sveta narode in sveta civilizacije. To je dimenzija, ki se je Aleksejev ni zavedal – bolje povedano: se je ni mogel zavedati tako radikalno, kot se je zaveda Kurosawa. Glede tega je njegov film izrazito sodoben in aktualno akcentuiran, pa čeprav ostaja zvest fabulativnemu toku ter ambientu literarnega izvirnika in nima nikakršnih ambicij, da bi prigodo iz prvih let našega stoletja kakorkoli transponiral v naš čas. Aktualizacija se v celoti dogaja na notranjem planu, v emocionalnem učinku te preproste in v svoji preprostosti v klasično veličino povzdignjene anekdote. Podoživimo jo kot pisatelj najgloblji in najdragocenejši življenjski spomin. Njegove iztočnice so v kratkem filmskem prologu, ki ima po vsem videzu dvojno funkcijo: ob svojem ponovnem prihodu na kraj nekdanjega doživetja, o katerem nam bo pripovedoval, se pripovedovalec, nekdanji ruski oficir, sooči tako s časovno distanco kot s spremembami, ki so jih prinesla leta.

Nekoč samotni, nedotaknjeni sibirski gozd, prisposodba narode same, ni več, kar je bil nekoč. Že so v njem zapele sekire, že se je začela era eksploatacije. Sveta, ki je bil, ni več.

A prav o tem svetu nam bo pripovedoval film, o svetu in o času, ki mu je dajal obeležje Dersu Uzala, samotarski lovec, osrednji lik pripovedovalčevega doživetja. Dersu in vse, kar je bila vsebina njegovega življenja, vse tisto, kar je bilo in česar ni več, navdaja pripovedovalca in prek njega tudi nas, ki smo povabljeni k podoživljanju njegovih spominov – z neizmerno nostalgijo, ki je značilni ton Kurosawove filmske pripovedi in poezije.

Racionalno jedro te izpovedi je v svojem bistvu konservativno, saj videva vrednote življenj v svetu, ki je minil. Toda ta nostalgična poza se nas nikakor ne dotika kot nekaj odbijajočega. Nasprotno. Osvoji nas in nas prepriča s svojo popolno prežetostjo z vrednotami pristne človečnosti in s svojo brezmejno zagledanostjo v veličino preprostosti in prirodnosti. Iz take zasnove je Kurosawa ustvaril še eno izmed svojih umetnin, dovršeno v svojem brezhibnem zlitju vsebine in forme, po pripovedni in filmsko izrazni strukturi izrazito preprosto, notranje skladno, v najboljšem pomenu besede klasično. Njena najočitnejša značilnost sta razmeroma skopo vnanje dogajanje, a zato tolikanj močnejše poudarjeni notranji tok človeških vezi, ki se spletajo med oficirjem Aleksejevimi in njegovim nenavadnim prijateljem, samotarskim lovcom Dersujem, tem utelešenjem narode in vseh njenih vrednot. Filmsko pripovedovanje seveda že po svoji naravi zahteva vizualno gibanje fabule – in mojstrstvo filmskega pripovedovalca se izkazuje ravno v tem, da najde pravo sorazmerje med vnanjimi dogodki ter notranjim tokom emocionalne napetosti, ki gledalca zvabi v sodoživljanje. Kurosawovo mojstrstvo je v pripovedovanju, ki je na videz skrajno skopo, racionalno, skoncentrirano, pa obenem razkošno v svoji psihološki detajliranosti, ki vsakokrat izčrpa vse možnosti in zaključuje kader šele takrat, ko je situacija razčlenjena in razgrnjena do kraja. To je režija, ki gradi na popolni psihološki motiviranosti slehernega detajla, pri čemer se detajli na videz neopazno in z docela naravno samoumevnostjo vklaplajo drug v drugega. Rezultat take preciznosti je pretehtano usklajevanje pripovedne celote in vseh njenih posameznih vizualnih delcev. V osrčju režiserjevega ravnanja je absolutna zbranost, ki z brezmejnimi notranjimi in zunanjimi mirom obvladuje ne le miselni in čustveni tok pripovedi, pač pa življenjsko spoznanje v celoti.

Glede na vse to je **Dersu Uzala** film, ki presega samo fakturo zgodbe in se pred gledalčevimi očmi neopazno, s sugestivno močjo svoje vsebine in svojega načina filmskega pripovedovanja prelevi v življenje samo. Povsem samoumevno je, da ob

gledanju tako zastavljene filmske naracije pozabimo, da smo pravzaprav samo gledalci. V tem pa je tudi najvišji možni dosežek filmske režije.

Lik samotarskega gozdnega moža, lovca, ki je do zadnjih celic svojega bitja zrasel s naravo, sredi katere živi in jo tudi docela obvlada, ko se postavlja v bran vsem njenim nevarnostim, je nedvoumno utelešenje najvišjih človeških vrednosti. S polno pravico ga je mogoče – v soglasju s Kurosawo, ki nam pojmov sicer ne sugerira, njegovi miselni in emocionalni zaključki pa so vendarle kristalno jasni – imenovati »mali veliki človek«. Majhne rasti, zapreden v svoj lastni jaz, s poudarjenimi potezami živalskih čutov, nagonov in spretnosti, nam ta mož skozi vrsto prilog, ki oblikujejo celotno zgodbo, razkriva svojo čisto dušo, svojo neomadeževano prirodnost, svoj neskaljeni notranji svet – in skozi vse to svoje velike človeške vrednote, zavoljo katerih sta se s kapetanom Aleksejevim človeško tako globoko in zares zblížala.

Kurosawa nas s celotnim spletom tega zblíževanja na globoko motiviran način pripelje k vsebinskemu in miselnemu epilogu zgodbe. Kapetan se odloči, da bo Dersuja, ki se mu ima med drugim zahvaliti tudi za življenje, povedel s seboj v mesto in mu dal dom v lastni hiši. Vstop v civilizirane oblike življenja pa Dersuja ne le zmede, pač pa tudi docela porazi. Odvzete so mu

bile korenine in brez njih je zgubljen. Rešitev zanj je edinole v vrnitvi v njegov svet neomadeževane prirode. Razkol obeh svetov je neizogiben, toda obenem tragičen. Kajti Dersu Uzala se tja, od koder je bil prišel, ne zmore vrniti. Na poti iz mesta v gozdove ga napadejo razbojniki, mu iztrgajo puško, ki mu jo je bil podaril kapetan, in ga ubijejo. Vendar je očitno, da smrt ni bila naključna. Globoko utemeljena je prav v svojem izpovednem motivu, ki ga skozi celotni film razkriva veliki ustvarjalec Kurosawa: Dersu Uzala je doživel ob srečanju s svetom civilizacije svoje tragično izničenje. Civilizacija ubija človeka, ubija, kar je v njem najbolj človeškega. In tu, izpoveduje umetnik, ni nobenega upanja. Svet pravih vrednot umira ali pa je nemara že mrtev. Pomoči ni. Sta samo bolečina in možnost, da se je zavemo.

Kljub vsemu temu pa Kurosawov film ne izzveni tragično. Kvečjemu nostalgичno. Dersuja in njegovega sveta nemara res ni več. Njegovo življenje se je izteklo, njegovo poprej brezmejno obvladovanje prirode se je izničilo, priroda sama je izgubila svojo moč in se upognila pod močjo agresivne civilizacije, toda ideal vrednotenja vsega tega je neizogibno prisoten. In zato filmska freska, ki jo obvladuje ta neizmerno svetla barva človeške čistosti, nikakor ne izzveni kot tragična drama, pač pa zgolj in samo kot prepričljiva in neponovljivo lepa, topla, prežarjena hvalnica prirode in avtentičnega življenja.

Prispevek Viktorja Konjarja o filmu **Dersu Uzala** (Akira Kurosawa, 1975) je bil prvotno objavljen v reviji Ekran, letnik 1976, št. 3, str. 24–25.